

Éger Gábor
EKE PK

Eszéki T. István könyvgyűjteménye a sárospataki Nagykönyvtárban

Tagozat: Művelődés és könyvtártudomány
Témavezető: Dr. Verók Attila

1. Bevezetés

A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtára mintegy hatszázezer kötetes könyvgyűjteménnyel büszkélkedhet, ezen belül több tízezer régi könyv, több kódex és ősnymtatvány, illetve unikum is található raktárának polcain. Támogatói és könyvadományozói között neves személyek neveit találjuk, híres írókat, költőket, lelkészeket, püspököket, államférfiakat. A Református Kollégium és a Nagykönyvtár immár lassan ötszáz éves története során több fénykort és nehéz időszakot élt meg. A pályamunka – *Eszéki T. István könyvgyűjteménye a sárospataki Nagykönyvtárban* – egy olyan időszakba nyújt rövid betekintést, amikor a Kollégium diákjai több évtizedes jezsuiták elleni üldöztetés után indítják újra az oktatást Sárospatakon, amikor a könyvtár korábbi, az 1660-as évek végén őrzött 4000-4500 kötetes könyvállománya mintegy a tizedére csökkent le. A korábbi fejedelmi, nemesi támogatók helyett elsősorban a nemesség, az értelmiség és a korábbi diákok lettek az iskola és a könyvtár fő támogatói. Számtalan adományozó pénzzel és hagyatékkal gazdagította a gyűjteményt. Az elsők között találjuk az 1700-as évek könyvadományozói között Eszéki T. István, az iskola korábbi diákjának, később székelyudvarhelyi, kézdivásárhelyi és dési református lelkésznek és esperesnek a nevét, aki saját könyvgyűjteményének kétharmadát és száz aranyat adományozott a Kollégiumnak 1707-ben. E gyűjteménynek eddig ilyen szintű feldolgozásáról nincsen tudomásom és a szakirodalomban sem találtam erre utaló információkat, így hiánypótló munkának is tekinthető. Az adományozásról készült korabeli leltárjegyzék a sárospataki Nagykönyvtár kéziratárában található, a kutatásom és vizsgálódásom céljának azt tűztem ki, hogy e jegyzék alapján azonosítsam és felkutassam azon könyveket, amelyek e hagyatékból a ma kutatója számára még fellelhetőek. Emellett a vizsgálat képet mutat egy 17. században tanuló és szolgáló lelképásztor könyvgyűjteményéről és olvasmányműveltségéről is.

2. Eszéki T. István (?1641–1707) rövid életrajza

Eszéki T. István székelyudvarhelyi, kézdivásárhelyi és dési református lelkész és esperes. Születésének ideje nem határozható meg pontosan, 1641-

42 körüli dátum a legvalószínűbb. „E két időpont között való választásunkat végleg eldönti Lubbertus Sibrandus franekerai professzornak, az arminianizmus legféltettebb ellenfelének, a kolozsvári református kollégiumban őrzött «De Ecclesia Libri Sex» című műve hátsó őrlapján talált bejegyzés, amely szerint «Anno 1656 die 8 Novembris sum receptus scholam Szathmariamam Ego Stephanus T. Esseki p. t. rectore existente Petro Csedregi», Ez az évszám tehát a gimnázialis osztályok elvégzését, illetőleg az iskola törvényeinek aláírását jelöli” (Herepei 1971: 56–57). Eszéki tehát 1656-ban végezte el a gimnáziumot és kezdte felsőfokú tanulmányait. Tizenhat éves lehetett ekkor, ugyanis a 17. században a diák – amennyiben minden vizsgája sikeres volt – ebben az életkorban zárta a középfokú tanulmányokat. Így visszszámolva a fenti időpontok közül az 1641 tekinthető a megfelelő születési dátumnak. Születési helyéről sincs pontos adatunk, a Franekeri Egyetem 1663-ban kelt anyakönyvi bejegyzése *Stephanus Eszeki Szathmarinus-Ungarus* (Bozzay, Ladányi 2007: 71) név alatt tartja nyilván, így születési helye valószínűleg Szatmár városa. Elemi és középiskolai tanulmányainak egy részét is Szatmár városában végezte el, ahová 1656. július 8-án - ellentétben a korábban már említett bejegyzéssel - iratkozott be (Bura 1994: 30). 1657-től teológiai, 1658. július 7-től filozófiai tanulmányokat folytat (Bura 1994: 41–42). 1659. április 2-án a nagyhírű sárospataki Kollégiumba iratkozik be a Sárospataki Református Kollégium Matriculája szerint „*Stephanus T. Eszeki*” (Hörcsik 1998: 94–95) néven. 1662-ben seniorrá választották, 1663-ban azonban elhagyta a pataki iskolát. A jegyzék két névsort tartalmaz, a 134/b oldaltól a 225. oldalig található a beiratkozó diákok eredeti kézírásai olvashatók. Ennek egy későbbi átirata az 1–70. oldalakon található, amelybe a korábbi névsorban található adatokhoz megjegyzéseket is fűztek. Eszéki Istvánra vonatkozóan a következő bejegyzés olvasható: „unde redux fit Rector Szattmariensis, tandemque in Transylvaniam Pastor Kézdi Vásárhelyiensis, et ejusdem Tractus tandem Pastor Senior, Desiensis, vitam finiit Claudiopolis, Anno 1707. Mense Julio” (Hörcsik 1998: 94–95), megemlíti későbbi szatmári rektorságát – ami téves adat, hiszen Eszéki tanulmányai végeztével, 1667 áprilisától 1669-ig Nagybányán volt rektor (Mrozek 2004: 432) –, kézdívasárhelyi, dési és kolozsvári lelkipásztorkodását és esperességét. 1663. október 31-én iratkozott be a Franekeri Egyetem teológiai karára, ahol 1664. májusában tartott vitatkozást (RMK III. 2242) (Szabó, Tonk 1992: 266). 1664. augusztus 2-án már a Gröningeni Egyetem beiratkozott hallgatói között találjuk *Stephanus Eszeki Szathmaria-Ungarus* nevét, amely egyetemen 1665 októberéig tanult (Bozzay, Ladányi 2007: 189). Érdekes információ, hogy Eszéki 1664 és 1665 között a londoni Gresham College hallgatója volt, valószínűleg a gröningeni és az utrechti tanulmányai közötti időszakban (Gömöri

2005: 97). 1665-ben néhány hónap leforgása alatt két egyetem hallgatói névsorában találkozunk a nevével. Először Utrechtben, ahol Regnero A. Mansvelt rektorsága alatt iratkozik be (Rijksuniversiteit te Utrecht 1886: 59)., több vitatkozása is ismert ezekből az időkből (RMK III. 2297-2300.), de 1665. október 26-án már Leidenben teológiai hallgató és 1667-ben itt is fejezi be tanulmányait (Bozzay, Ladányi 2007: 246). A leideni időszakból is több disputatioja került kinyomtatásra. Johannes Coccejus vezetése alatt három vitatkozást tartott 1665. december 12-én, 1666. január 23-án és 1666 márciusában, ezek közül az első kettő maradt meg nyomtatásban (RMK III. 2283, 2339) (Bozzay 2009: 343), Johannes Hoornbeek elnökletével pedig hét disputatit tartott (RMK III. 2284, 2340), 1665. december 12-én, 1666. január 13-án és 30-án, egyet 1666. februárjában és március 13-án és kettőt áprilisban (Bozzay 2009: 361). Tanulmányai elvégzése után, 1667. április 25-től a nagybányai iskola tanára, rektora lett. Rektorsága mellett az iskola könyvtárát is rendezve arról katalógust is készített 1669-ben. 1667 karácsonyán gróf Teleki Mihály és kísérete jelenlétében a diákokkal előadatta *Rythmusokkal való szent Beszélgetés* című iskoladrámáját, amely Teleki támogatásával 1669-ben nyomtatásban is megjelent (Mrozek 2004: 432). 1669-től 1671-ig Kemény Jánosné Lónyai Anna aranyosmedgyesi fejedelmi udvarában lelkész, ezután Székelyudvarhelyre hívták meg lelképásztornak és ugyanitt esperesnek is megválasztották. 1686-tól Kézdivásárhelyre hívták meg lelkésznek és itt is esperesnek választották. 1696 novemberétől már a dési gyülekezet prédikátora, 1697-től itt is esperesnek választották. Désen egy évtizeden át volt református lelkész, 1707-ben Kolozsvárott hunyt el (Herepei 1971: 56–57).

3. Eszéki T. István könyvadományozása

Korábban már röviden szó esett arról, hogy Eszéki végrendeletében könyvtárának kétharmadát és 100 aranyat adományozott a sárospataki Kollégiumnak. Ez mutatja, hogy a felsőmagyarországi támogatók, patrónusok mellett az ország távolabbi részén is figyelemmel kísérték a Kollégium sorsát. Eszéki szinte az elsők között volt, aki könyvadományával segítette az újrainduló iskola könyvtárának fejlesztését. Erdélyben szolgáló lelkészként valószínűleg értesülhetett a Debrecenbe, majd Erdélybe menekülő iskola és a könyvtár könyveinek sorsáról. A könyvtár 1700-as évek elején tapasztalható állapotáról is valahogy tudomást szerezhetett, végrendeletében megemlíti, hogy „azoknak ugj tudom semmi nincsen”¹ és

---

¹ Bizonyítvány kolozsvári hatósági személyektől arról, hogy Eszéki István dési ref. lelkész a pataki iskolának könyveinek 1/3-át és 100 aranyat hagyott. SRKTGY Lt., A.III/530/9. p.[2]

volt sárospataki diákként kötelességének érezhette, hogy – ha csak könyvtárának két harmadával is – az iskola könyvtára újból könyvekkel gazdagodjon. A Kollégium csak 1713. augusztus 13-án tudta elhozatni a könyveket Kolozsvárról „Refr. Collegium[na]k kétt T[i]szte[lete]s és betűletes Tagjai: T. Bánhorvathi János úr, azon T. Sáros Pataki Collegium egyik ... Primarius, és T. Gönczi Ferencz ur ugyan azon T. Sáros Pataki Collegium[na]k tagja”² segítségével. Az átvételek jelen volt a két diák mellett „Deési Dadai Josef, Ns Kolosv[á]r[me]g[é]n[e]k hűtös Assessora, Felvinczi György és Pataki István, mindketten Kolozsvár Várassának hűtös Szolga Biráji” és „néhai T[i]szte[lete]s Rozgonyi Pap János úr Rehitája, Tarpai Susánna Assz[o]ny”³, akinek lakóházában került sor a könyvek és a 100 arany átadására.

A sárospataki Református Kollégium levéltárában őrzött, átadáskor készült irat szerint Eszéki „életinek végső napjaib[a]n, még mikor ép elmével, élönyelvel volna, eleve gondolkozván életének utolsó végéről, az mely Testi áldást ez világi életéb[e]n Istentől vőtt volt és k[e]g[ye]lme, mint Isten ajándékiból, Isten dicsőségere akarván azokból rendelni, Tőtt maga keze irásával, bizonyos, és meg nem változhatatlan Testamantaria Dispositiot”⁴. Végrendeletében pontokba szedve írta le, mely javait kiknek adományozza, az átadáskor - a levéltári irat szerint – „kezünkbe vevén az Testamantaria Dispositiot az mint azon Testamantaria Dispositio dirigáltatik az T[i]szte[te]l[et]es említett Sáros Pataki Collegium[o]t mindekn[e]k[en] irtuk ki a szerint az mint következik”⁵. Az ötödik és tizenharmadik „punct” írja le a sárospataki iskolának szánt adományát. Az „5. punct szerint valo Legat.” a könyvek adományozásáról ír, miszerint „A Konyveknekis egy részit, ha csak harmadátis hagyom ugyan Kolosvári Collegiumnak, két részit a Patakj Scholának mint hogy azoknak ugj tudom semmi nincsen, itt mégis vagjon valami”⁶. E helyen kell említést tenni a kolozsvári Kollégiumnak szánt kötetekről is. Herepei János Eszéki T. István életrajzában találunk egy rövid bekezdést a kolozsvári könyvekről. „Török István szerint az ún. Apáczai-albumban fel vannak sorolva azok a könyvek, amelyeket Eszéki 1703-ban hagyományozott a kolozsvári református kollégiumnak. E közlésben csupán annyi a tévedés, hogy e könyvajándékozás nem hagyomány, hanem adomány volt” (Herepei 1971: 63).

---

² Uo. p.[1]

³ Uo.

⁴ Uo.

⁵ Uo. p.[2.]

⁶ Uo.

A jegyzéken⁷ felsorolt 23 kötet a sárospataki jegyzéket ismerve nem lehet hagyományozásának egyharmad része. Herepei e megállapítását arra alapozza, hogy az „egyik ilyen könyvpéldányban a következő bejegyzést találtam: Ex oblatione admodum Reverendi ac Clarissimi Viri p.t. Ecclesiastae apud Déésienses vigilantissimi Dni Stephani Eszéki obtinet Coll. Refr. Claud. Ao. 1703. Die 24. Novembris” (Herepei 1971: 63). Ez a bejegyzés azonban adományozásról szól, amely még Eszéki életében megtörtént és nem hagyományozásról. A kolozsvári Kollégium mellett Eszéki T. István halála előtt a korábbi rektorsági helyéül szolgáló nagybányai Kollégiumnak is adományozott könyveket⁸, ezen tények ismeretében kijelenthető, hogy a végrendeletben a kolozsvári Kollégiumnak szánt könyvek számát és a gyűjtemény összetételét nem ismerjük. A végrendeletben, a „13. punct szerint valo Legat.” a száz arany Kollégiumnak adományozását említi meg: „A pataki Scholának hagjok Száz aranyokat in perpetuum usum, sub anatemate, esztendőnként vitetessének a mint szükségeseb vegjék hasznát”⁹.

Eszéki T. István könyvadományozásához kapcsolódóan más, érdekes információt tartalmazó irat is megtalálható a Sárospataki Református Kollégium levéltárában. A dokumentum szerint a gyulafehérvári Kollégium az Eszéki által adományozott javakból részt szeretett volna kapni. Erre válaszul érkezett az 1713 augusztus közepén kelt levél, amelyben a sárospataki Kollégium elöljárói ezt a kérést elutasították: „mert ugyannis soha e két Collegium között való harmónia magával nem hozta hogy ezen két Collegiumok között akármellyikk akármí módon obtingált javai Divisiora anynyival inkább qua participaciona mennenek”¹⁰. A levél részletesen kifejti, hogy a két Kollégium közötti kapcsolat az anyagi javak megosztására nem terjed ki, csupán – mint a mai időkben – a cserediákság intézményére: „e

---

⁷ A levéltári forrást közli: Erdélyi könyvesházak II.: Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyenyed, Szászváros, Székelyudvarhely. Szeged: Scriptum Kft., 1991. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 16/2.) 69–70.

⁸ E kötetek jegyzéket közli: Partiumi könyvesházak 1623-1730: Sárospatak, Debrecen, Szatmár, Nagybánya, Zilah. Budapest-Szeged: MTA Könyvtára, 1988. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 14.) 378–379.

⁹ Bizonyítvány kolozsvári hatósági személyektől arról, hogy Eszéki István deési ref. lelkész a pataki iskolának könyveinek 1/3-át és 100 aranyat hagyott. SRKTGY Lt., A.III/530/9. p.[2]

¹⁰ Levél a pataki iskolai közönségtől a gyulafehérvári professzorokhoz, Teleki Józsefhez és Lázár Györgyhöz arról, hogy az Eszéki István pataki iskolára tett hagyományához a gyulafehérvári iskolának semmi joga nincs. SRKTGY Lt., A.III/533/12. p.[1]

két Collegium közötti harmonica Unio nem abban állott hogy e két Collegium[na]k javai Divisiora qua participacione mennenek akarmikor, hanem tsak abban hogy az onnét ide jött Deákok ott tett Subscriptiojuk rend szerint az itt lévő Ifjusagnak incorporatnanak és már azok mint incorporatusok ezen Collegium[na]k Privilegiumib[a]n 's Javaib[a]n reszesülénének nem különb[e]n mint a több itt való Deákok ... azon tselekedtek Fejérvárt is azokkal kik innen oda lakni által mentek”¹¹. A levél második felében a sárospatakiak ki is fejtik, miért is utasítják el a gyulafehérvári Kollégium pénz és könyvek iránti igényét: „Ha Néhai Tiszteletes Eszéki István Urunk ő k[e]g[ye]lme Testamentumát meg nézzük ... tsak egy szó sintsen olly melyből lehetne conjectalni ... hogy a N. Fejérvári Collegium[na]k tsak leg kisebb Jussa is volna azon legált pénzhez és könyvekhez”¹². A levél záró soraiban a sárospataki Kollégium bizodalmit fejezi ki, hogy továbbra is a krisztusi szeretet és az eszerint való nevelés fontos lesz mindkét iskolában: „kivánván, továbrais e két Collegiumb[a]n meg tartani vagy-is plantálni és nevelni a Szeretetet, mellyre bizodalmasson és alazatosan kérjük is Jó Urainkat k[e]g[ye]lmeteket”¹³.

A végrendeletben hagyományozott kötetekről hét évvel később, 1720-ban jegyzék készült¹⁴. Harsányi István 1928-ban a Magyar Könyvszemlében megjelent írásában a Nagykönyvtár 17-18. századi katalógusairól közöl rövid ismertetést. Az 1726-ban íródott leltárkatalógus alapján Harsányi megállapította, hogy Eszéki István könyvadománya külön volt elhelyezve, a könyvszekrények – thecák – elnevezései a korábbi időszakban a latin és a héber ábécé betűivel voltak elnevezve. Ezzel szemben Eszéki István

---

¹¹ Uo. p.[1-2.]

¹² Levél a pataki iskolai közönségtől a gyulafehérvári professzorokhoz, Teleki Józsefhez és Lázár Györgyhöz arról, hogy az Eszéki István pataki iskolára tett hagyományához a gyulafehérvári iskolának semmi joga nincs. SRKTGY Lt., A.III/533/12. p.[2]

¹³ Levél a pataki iskolai közönségtől a gyulafehérvári professzorokhoz, Teleki Józsefhez és Lázár Györgyhöz arról, hogy az Eszéki István pataki iskolára tett hagyományához a gyulafehérvári iskolának semmi joga nincs. SRKTGY Lt., A.III/533/12. p.[2]

¹⁴ Catalogus Librorum a Venerabili Viro Domino Stephano Eszéki Ill(ust)ri Scholae S(áros) Patakinæ Legator(um) et Die 3 Sept(embris) 1720. ex Transylvania adductorum. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Kézirattára (továbbiakban: SRKTGY Kt.), Kt. 1146/1: p.23-29.

E kéziratári forrást közli: Partiumi könyvesházak 1623-1730: Sárospatak, Debrecen, Szatmár, Nagybánya, Zilah. Budapest-Szeged: MTA Könyvtára, 1988. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 14.) 103–109.

könyvei a latin ábécé dupla betűivel (AA, BB, CC stb.) megjelölt könyvszekrényekben kaptak helyet (Harsányi 1928: 84). A jegyzék szerint a kötetek méret szerint voltak csoportosítva, az AA és DD jelű tékákból voltak a folio méretű könyvek, a BB, CC és EE jelűek a negyedré, az FF, GG és HH a nyolcadré, az II, KK és LL tékajelű könyvek pedig a tizenkettő méretű könyveket jelentették.

4. A könyvek katalógusa

Az 1720-ban készült jegyzék, majd a Nagykönyvtár gyűjteményének vizsgálata alapján megállapítható, hogy possessorbejegyzéssel, vagy ennek hiányában a könyvgerincen olvasható pontos theca-jelzéssel ma 83 kötetet tudunk azonosítani Eszéki T. István adományozott könyvei közül. E helyen mindenképpen meg kell említeni az 1720-ban készült jegyzékben található *Ivull Philos(ophia) Novella* tételt, amely a sárospataki Nagykönyvtár még Oroszországban lévő könyveinek listáján - raktári jelzete E. 853. - is megtalálható. A kézzel fogható könyv hiányában nem állapítható meg bizonyosan, hogy a fent említett kötet az Eszéki-könyvhagyatékban feltüntetett tétel vagy egy később a könyvtárba beérkezett kiadás, emiatt sem meglévő, sem hiányzó dokumentumként nem tüntetem fel a vizsgálat során, a következőkben közlöm a bibliográfiai leírását:

Philosophia Novella. Quam Autoritate & consensu Magnifici Rectoris, Spectabilis Decani, caeterorumque Doctorum Inclytæ Facultatis Philosophiæ. In Novissima Episcopali Academia Cassoviensi, pro Suprema Philosophiæ Laurea consequenda, Publicè Propugnabit Generosus ac Perillustris D. D. Ioannes Iosephus Barkoczi, de Szala. &c. Praeside R. P. Gabriele Ivul é Soc: Iesu, Philosophiæ Doctore, ejusdemq Professore Ordinario, nec non p.t. Facultatis Philosophiæ Seniore / Gabriel Ivul. – Cassoviæ: Typis Marci Severini, [1661]. – 585 l.; 8°

Nem a sárospataki Nagykönyvtárban található, de tulajdonosi bejegyzés alapján azonosítható egy ősnymtatvány – Petrarca összes művei –, amelynek lelőhelye a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény. Az 1720-ban készült jegyzéken e kötet is megtalálható, a BB téka nyolcadik kötete volt. Az alábbiakban e műnek a bibliográfiai adatait is közlöm:

[Opera Latina] / [Francesco Petrarca]. – [Basileæ]: [per magistrum Ioan-nem de Amerbach], [1496]. - [778] p.; fol.

A kötetek nagy többségében Eszéki tulajdonosi bejegyzése mellett jelmondatát is olvashatjuk: Per Convitia et Laudes; In Silentio et Spe¹⁵. Témakörök szerint csoportosítva a jelenleg is fellelhető munkák nagy többsége – 53 mű – teológiai jellegű, 7 irodalmi, 5-5 általános jellegű (lexikon, szótár, tankönyv) és jogi, 3-3 nyelvészeti, nyelvtudományi és filozófiai, etikai, 2 földrajzi, 2 történelemtudományi és 2 természettudományi témájú könyv. A vizsgálat során rendelkezésre állt az eredeti, 1720-ban készült jegyzék és a nehezen vagy már egyáltalán nem olvasható szövegrészek kiegészítéséhez a Partiumi könyvesházak 1623-1730, jegyzékszerű forrásokat tartalmazó kötet.

5. A gyűjtemény változásai az 1738-ban és 1760-ban készült leltárjegyzékek tükrében

5.1. Az 1738-ban készült könyvtári katalógus

Eszéki István könyvhagyatékának feldolgozása után az első leltárkatalógus 1726-ban készült el. Ennek vizsgálata során bizonyosságot nyert, hogy Eszéki könyvei ekkor még külön voltak elhelyezve, se az általa adományozott kötetek, se a könyveinek tékajelzései nem találhatók meg ebben a jegyzékben. 1728-ban Szerencsi István akkori könyvtáros betűrendes leltárkatalógust készített a könyvtár könyveiről¹⁶. A hús ívből álló jegyzék első ívén még szerepelnek a tékajelzések – melyek a későbbi oldalakon már elmaradnak -, itt Eszéki könyvei közül az *Actiones et monumenta Martyrum* tétel található, amely valóban a feltüntetett BB tékában szerepelt. Az első komolyabb leltárjegyzék ezután 1738-ban készült el¹⁷. Ennek tételes átvizsgálása és azonosítása a mai könyvtári gyűjteménnyel azt az eredmény hozta, hogy ekkor már 23 mű hiányzott a hagyatékból. Nehézséget jelentett, hogy a korábbi jegyzékben nem voltak kiadási adatok (kiadás helye és ideje) feltüntetve és a művek leírása is több helyen szűkszavú

---

¹⁵ Magyarra fordítva: Gyalázatok és dicséretetek közepette, csendben és békében

¹⁶ Series Librorum in Bibliotheca Ill(ustris) Coll(egii) R(eformatae) Sáros-Patak(ini) contentorum secundum ordinem alphabeti hoc modo digesta per Step(ephani) Szerentsi p(ro) t(empore) Ordinarium Bibliothecarium A(nn)o 1728. D(ie) 19. Xbr(is). SRKTGY Kt., Kt. 1113/9.

¹⁷ Nomina ac Ordo Librorum et Instructionum Quae In Bibliotheca Ill(ustrissimi) Coll(egii) S(áros) Patak(iensis) novo ordine disposita. H(umanissimus) D(ominus) Johan(nes) Petrahai reassignavit Anno 1738. 1. Kalend(ae) Febr(uarii) praesentibus Stephano Banyai p(ro) t(empore) b(ibliothecario) ac inventantibus H(umillimis) D(ominis) Step(hano) Lebo, Joh(anne) Sz(ent) Peteri, Geor(gio) Tallyai equibus. Libri partim incuria, partim fraude sunt amissi tempore inventa(tionis) per praefatos notati ad finem describentur et consignabuntur. SRKTGY Kt., Kt. 1146/2.

vagy pontatlan, amely a mai könyvtári katalógussal való egyeztetés elé gördített több esetben akadályokat. Fontos megállapítás, hogy a korábbi külön kezelése az Eszéki-könyvgyűjteménynek megszűnt, a köteteket beolvasztották a törzsállományba, így a korábbi tékajelzések ekkor már módosultak. A folio méretű könyvek a korábbi AA téka esetében a héber $\aleph$ betűvel jelölt szekrénybe, a DD jelűek pedig a $\blacksquare$ tékába kaptak helyet. A negyedréti alakú könyvek esetében is módosulás történt: a korábbi BB jelzésűek a $\boxplus$, a CC kötetek a $\blacklozenge$ és ⌘ , az EE jelzetűek pedig a ω tékában kaptak helyet. A nyolcadréti alakúaknál a korábbi, FF jelzetűek a $\blacklozenge$ szekrénybe, a GG jelzetűek a CC, a HH betűjelűek pedig a BB téka polcaira kerültek. A tizenkettedrét könyveknél a korábbi II jelzetű művek a GG szekrénybe, a KK jelűek több helyre is - az AA, BB, GG és az II tékába is - kerültek, az LL tékajelzésűeket pedig a héber ω betűvel jelölt szekrénybe helyezték át. A könyvek azonosításakor a kiadási adatok hiánya nehezítette a beazonosítást, így csak azoknak a műveknek a feloldása volt lehetséges, amelyek kiadása Eszéki István életében történt és méretében a tékajelölésnek megfelelő méretkategóriába sorolhatók be.

5.2. Az 1760-ban készült könyvtári katalógus

1738 után a következő átfogó leltárkatalógus 1760-ban készült el¹⁸. Ennek vizsgálata során újabb eltérések mutathatóak ki a korábbi raktári rendtől, emellett a hiányok száma is bővült. Az 1738-as könyvjegyzékben található tékajelzések is több esetben ismét megváltoztak, sőt a korábbi egy jelzet alatt lévő könyvek is több helyre kerültek a gyűjteményben. Az Eszéki-könyvhagyaték mai állapotát és az 1760-as leltárjegyzéket megvizsgálva találunk példát arra az esetre, amikor ma is meglévő kötet a többbitől eltérő tékában kapott helyet és arra is, hogy ma már hiányzó kötet került más helyre. Utóbbi esetben feltételezhető, hogy az a kötet már nem Eszéki István könyvadományozásából származó könyv volt, hanem időközben vagy ajándékozás, vagy vásárlás útján beszerzett kötet. A vizsgált leltárjegyzék és az eredeti, 1720-ban írt Eszéki István könyvhagyaték jegyzékének tékajelzései összehasonlítása alapján a következő megállapítások tehetők. Az eredeti jegyzék AA jelű folio méretű könyvei a korábbi jegyzékben a $\aleph$ jelzet alá kerültek, a vizsgált katalógus esetében a héber $\aleph$, a görög ξ , λ és az U betűvel jelölt tékába kerültek áthelyezésre. Itt egy mű hiányával találkozunk a korábbi 1738-as jegyzékhez képest. Az Eszéki-könyvjegyzék DD tékajelzésű folió kötetei 1738-ban a $\blacksquare$ tékában voltak megtalálhatóak, 1760-ban a $\blacksquare$, $\square$, U, L, $\square$, $\blacksquare$ és $\square\square$ jelzésű könyvszekrényben kaptak helyet: egy a $\blacksquare$, négy a $\square$, kettő az U, egy az L, szintén egy a $\square$, kettő kötet a

¹⁸ Series Librorum in Bibliotheca I(llustris) Colleg(ii) Ref(ormatae) S(áros) Patak Anno 1760. SRKTGY Kt., Kt. 1145.

▪ és a □□ jelzet alá került. A negyedréteg alakú könyvek esetében is módosulás történt: a korábbi BB és 1738-ban ☒ jelzetű könyvek a ☒, ζ, CC, v, μ tékák jegyzékében találhatóak. Ez esetben kettő hiány is felfedezhető a korábbi katalógus leírásához képest. A CC és később ♦ és ⌘ jelzetű kötetek a ⌘, v, ζ, η jelzetek könyvlistájában olvashatóak és egy hiány található az 1738-as leltárkatalógushoz viszonyítva. Az 1726-ban EE és később ∂ jelzetűek pedig a ∂ és v tékában kaptak helyet. A nyolcadréteg alakúaknál a korábbi, FF, majd ♦ jelzetűek a ♦, η szekrénybe kerültek átsorolásra, itt egy hiány található a korábbi katalógushoz képest. A GG, később CC jelzetű köteteket az II tékába helyezték, ez esetben is egy újabb hiány található. A HH, 1738-ban BB betűjelűek pedig az FF tékába kerültek, itt a korábbi jegyzékkel összehasonlítva három újabb hiány fedezhető fel. A tizenkettődréteg könyveknél a korábbi II, majd GG jelzetű művek maradtak a GG szekrényben, a KK, majd később az AA, BB, GG és az II tékában található művek ez esetben is több helyen, az FF, EE és ■ tékában találhatóak meg és a korábbi jegyzékkel összehasonlítva kilenc újabb hiány azonosítható. A korábban LL, majd ∂ tékajelzésű kötetek az 1760-ban készült jegyzék tanúsága szerint addigra már elvesztek a Nagykönyvtár gyűjteményéből, itt kettő kötet hiányáról kell említést tenni a korábbi jegyzékhez képest.

6. Az Eszéki István könyvhagyaték a jelenlegi könyvtári katalógus tükrében

A 18. században a sárospataki Nagykönyvtár könyvállománya növekedni kezdett. A két vizsgált leltárkatalógus vonatkozásában megállapítható, hogy 1738 és 1760 között megtöbbszörözött a dokumentumok száma és ez a fejlődés a következő évtizedekben tovább tartott. A későbbi években készült katalógusok áttekintése és vizsgálatuk az Eszéki István könyvgyűjteményre vonatkoztatva komolyabb kutatómunkát igényelnének. E fejezetben – az előző fejezetekben már ismertetett felépítésben – azon kötetek jegyzéke olvasható, melyek az utolsó, áttekintett 1760-ban készült leltárkatalógus óta kerültek hiányként rögzítésre Eszéki T. István könyvhagyatékából. A jegyzék elkészítésében nehézséget okozott a már korábban is ismertetett tény, hogy az eredeti, 1720-ban írt jegyzék és az 1738-ban készített katalógus nem tartalmazott kiadási adatokat, a későbbi, 1760-ban készült viszont már igen. A bővített adatokat tartalmazó és a korábbi egyszerű katalógusok közötti összefüggés leginkább a tételek leírási sorrendjét vizsgálva állapítható meg. Az Eszéki-könyvgyűjteményt összehasonlítva az 1738-ban és az 1760-ban készült leltárjegyzékekkel megfigyelhető, hogy ugyan abban a sorrendben követik egymást a tételek, így nagy bizonyossággal feltételezhető, hogy a korábbi gyűjteményt – a különböző tékákba való szétosztást követően – ilyen formában tartották

együtt. A possessorbejegyzések és pontos tékajelzések alapján azonosított kötetek, az 1738-ban és 1760-ban készült raktárkönyv vizsgálata alapján hiányként rögzített tételek kiemelése után, a fennmaradó dokumentumok azonosítása a legutolsó vizsgált leltárjegyzékben leírt cím és szerzőségi és kiadási adatok alapján történt meg.

7. Az Eszéki István-könyvhagyaték possessorbejegyzéseinek vizsgálata

A korábbiakban ismertetésre került a könyvgyűjtemény összetételének változása, de érdekes vizsgálódási pont azoknak a possessorbejegyzéseknek a vizsgálata is, amelyek bemutatják egy könyv „életútját” az első tulajdonosától a jelenlegi lelőhelyéig. A ma is megtalálható 82 műből 21-ben találunk Eszéki Istvánén kívül más, korábbi tulajdonosok bejegyzéseit, azonban ezek közül többet szinte olvashatatlan állapotúra kisatíroztak, áthúztak vagy lefestettek. Így ezek közül csak 19 kötet esetében lehet beazonosítható bejegyzéseket megállapítani. A kutatás során több személy életútja jól dokumentált, viszont többek esetében semmilyen forrást nem sikerült találni, hogy ezen személyek tanulmányait, foglalkozását és kapcsolataikat sikerüljön feltérképezni. A kötetek beazonosítható tulajdonosai: Debreceni Simonides Gáspár lelkész és rektor, Szentmihályfalvi Bálint lelkész, Szathmári Lázár Miklós püspök, Ürményi P. Mátyás lelkész és rektor, Kézdivásárhelyi Matkó István lelkész és esperes, Kecskeméti Udvar Mihály, Szepsi Korocz Gáspár lelkész és esperes, Gönci Hellopoeus Mihály, Váczi János lelkész, Rimaszombati István, Balkányi György, Szikszai K. István, Tolmácsi M. György, Csernátfalvi János, Kolozsvári István püspök, tanár, Kárászteleki Szilágyi Pintes Mihály, Rákay Márton, Pécsváradi B. Péter, Szepsi Koroncz András lelkész és esperes, Károlyi Szekeres István vagy Károlyi L. István és Babotsai Izsák.

8. Eszéki István könyvgyűjteményének rövid áttekintő elemzése

A korábbi fejezetekben részletesen kifejtésre került a könyvhagyományozás története és a gyűjtemény változásainak ismertetése. Az iskola 17. század végi nehéz időszaka a könyvtár állományán is mély nyomot hagyott. Az 1671-ben elmenekülő iskola könyvtárának nagy része a jezsuitákhoz került, ezek közül később 1683-ban a Thököly-féle szabadságharc idején a visszaérkező reformátusok többet visszaszereztek, de 1687-ben újra a rend birtokába kerültek. 1707-ben a véglegesen visszatérő Kollégium 137 könyvet visszakapott, melyeket a Rákóczi-szabadságharc bukása után a Sárospatakra visszatérő jezsuiták visszavettek. Ezek közül 1910-ben még 120 kötet megtalálható volt a sátoraljaújhelyi Piarista Gimnázium könyvtárá-

ban, például a Kollégium „innen szerezte vissza Lorántffy Zsuzsanna Bibliáját, melyért cserébe 6 darab 16-17. századi Bibliát adott” (Szentimrei 1981: 281). A könyvtár első 18. századi leltárkatalógusa 1726-ban készült el, eszerint a Kollégiumnak „mindössze 1314 könyve van, kb. 100 kötet a bűdosás előtti állományból” (Szentimrei 1981: 279). Az első nagyobb könyvfelajánlás Eszéki T. Istváné, aki végrendeletében 1707-ben könyvtára kétharmad részét hagyta a Kollégiumra, de a gyűjtemény csak 1713-ban került Kolozsvárról Sárospatakra. Ehhez hasonló nagyobb hagyaték ezekben az évtizedekben Simándi Istvántól, az iskola fizikatanárától érkezett 1711-ben. Az átvételi katalógusnak csak egy töredéke maradt fenn, amely összesen 320 teológiai, filozófiai és irodalmi művet tartalmaz, a fontosabb, természettudományos művek listája nem maradt ránk.

Teljes jegyzék maradt fenn viszont Eszéki T. István könyvhagyatékáról, amely 204 művet tartalmaz, 255 kötetben, ezek közül a mai könyvtári állományban 83 művet találunk 92 kötetben. A teljes gyűjtemény vizsgálata alapján megállapítható, hogy nagyrésztben teológiai jellegű műveket tartalmazott. A vizsgálatot nehezítette az abban az időben alkalmazott egyszerű leltárjegyzék-készítési gyakorlat, hogy a szerzők és a művek címeinek egyszerűsített leírását tartalmazták és bizonyos esetekben e tételek feloldása nem lehetséges. Ennek figyelembevételével megállapítható, hogy a beazonosítható könyvek közül 131 kötet teológiai jellegű, 11 sorolható az általános művek, lexikonok, szótárak csoportjába, 9 filozófiai, 7 jogtudományi, 9 természettudományi, 4 nyelvészeti, 14 irodalmi-művészeti, 6 történelmi és 3 földrajzi témájú mű. Ezen kívül 10 olyan mű található még, amely a jegyzéken szereplő adatok alapján nem azonosítható, így nem lehetséges azok csoportosítása a fentebb említett témakörök szerint. A jegyzék vizsgálata során a KK téka leírásánál több fontosabb eltérés is található a többi részhez képest. Az említett rész 26 mű leírását tartalmazza, azonban a 18-tól kezdve már más kéz írásával. Két lehetőség merül fel ez esetben: egyrészt a jegyzék utolsó köteteinek leírását más írta le vagy e bejegyzések később kerültek a listára. Ez utóbbit erősítheti meg az a tény, hogy a következő LL téka ugyanannak a kéznek az írása, amely a jegyzék korábbi részét, ezen belül a KK téka első tizenhét könyvének leírását elkészítette. Másrészt, három tétel mellett a következő bejegyzések olvashatók, mint „a Clarissimo Mádi defenza et oblata”, „ab eodem Cl(arissimo) Maadi defenza et oblata”, vagyis Mádi tiszteletes megvédte (teológiai vitaközlését) és adományozta, és „ex oblatione D. Georg. Paksi”, tehát Paksi György adományából. Mádi János a jegyzéken található két vitaközlését 1729-ben Franekerben védte meg és adta ki nyomtatásban, így minden kétséget kizáróan ezen kötetek nem Eszéki T. István könyvei között voltak megtalálhatóak. De szintén itt található a jegyzék hatodik tételeként, Rajcsányi

János: Opusculum című műve, amely 1723-ban Kasán jelent meg nyomtatásban. Amennyiben a kérdéses tételeket nem vesszük figyelembe, úgy a hagyományozott művek száma 196-ra csökken, 247 kötetben.

A ma ismert kötetek teljes átvizsgálása és a kolligátumok feldolgozása során megállapítottam, hogy a 92 kötet összesen 196 művet foglal magában. A tartalmi vizsgálat során az a megállapítás tehető, hogy ezen művek közül a legtöbb polemikus (hitvita) irodalom (39 mű). A többi kötet tartalmi megoszlása a következő: dogmatika – 25, kommentár – 20, szótár, konkordancia, lexikon, teaurusz – 11, filozófia – 9, irodalom – 8, homiletika – 7, biblia – 5, jogtudomány – 5, nyelvészet, filológia – 5, államelmélet, politikatudomány, egyházkormányzat – 4, retorika – 3, orvostudomány – 3, földrajz, kozmográfia, geográfia – 3, egyháztörténet – 3, etika – 3, tankönyv – 3, történelem – 3, patrisztika – 2, liturgika – 2, kateketika – 2, matematika – 1, bibliai hermeneutika – 1, bibliaértelmezés, exegetika – 1, pasztorálteológia – 1. A művek kiadási helyei többségében az Eszéki T. István tanulmányai során látogatott egyetemi városok, Utrecht (46 mű), Leiden (31 mű), Franeker (18 mű), Groningen (16 mű). További kiadási helyek: Amszterdam – 9, Frankfurt – 9, Bázél – 8, Köln – 8, London – 7, Jéna – 5, Lipcse – 4, Wittenberg – 4, Antwerpen – 3, Hanau – 3, Heidelberg – 3, Amberg – 2, Bártfa – 2, Ingolstadt – 2, Sárospatak – 2, Velence – 2, Freistadt – 1, Genf – 1, Kassel – 1, Kolozsvár – 1, Lócse – 1, Róma – 1, Rotterdam – 1, Strasbourg – 1, Tübingen – 1, nyomdahely nélkül – 3. A művek kiadási év szerinti megoszlásában tett vizsgálatom a következő eredmény hozta: 1500 előtt nyomtatott mű: 1, 1501–1525 között: 3, 1526–1550 között: 1, 1551–1575 között: 13, 1576–1600 között: 10, 1601–1625 között: 27, 1626–1650 között: 62 és 1651–1675 között: 85 darab található.

9. Összegzés

Eszéki T. Istvánt a sárospataki Nagykönyvtár XVIII. század eleji történetében a második legnagyobb hagyományozóként tartjuk számon. Mégis egy eddig feldolgozatlan gyűjteményről beszélhetünk, a korábbi évtizedekben készült possessor katalógus is csak 53 kötetet jegyzett ebből a gyűjteményből így e kutatás a további 30 kötet azonosításával hiánypótlónak is tekinthető. E jelenlegi munka azonban még nem teljes, részletes olvasmánytörténeti vizsgálat és más lelkészek könyvjegyzékeivel való összehasonlító elemzés is szükséges. Emellett az 1760 utáni gyűjtemény változásaihoz szükséges a későbbi években készült könyvtári katalógusok (1760–67, 1777–78, 1780, 1785, 1790, 1797, 1800, 1803, 1807–08) vizsgálata. Emellett Eszéki T. István végrendeletében olvasható, hogy könyveinek egyharmadát a Kolozsvári Kollégiumnak adományozta, a teljes Eszéki könyvtár azonosításához és összeállításához mindenképp szükségeltetik annak az állománynak a feltárása és vizsgálata is.

Irodalom

- Apáczai és kortársai: *Herepei János cikkei*. Budapest-Szeged: [József Attila Tudományegyetem], 1966. (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 2.)
- Balázs Mihály (2012): Altdorf és az erdélyi unitáriusok. *Keresztény Magvető*, 118. 3. sz. 211-228.
- Bozzay Réka (2009): *Die Peregrination Ungarlandischer Studenten an der Universität Leiden 1595-1796*. MTA Egyetemtörténeti Albizottság-ELTE Levéltára, Budapest. (Felsőoktatástörténeti Tanulmányok: új sorozat, 8.)
- Bozzay Réka, Ladányi Sándor (2007): *Magyarországi diákok holland egyetemeken 1595-1918*. ELTE Levéltára, Budapest. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 15.)
- Bura László (1994, közread.): *Szatmári diákok 1610-1852*. [József Attila Tudományegyetem], Szeged. (Fontes Rerum Scholasticarum, V.)
- Dercsényi Dezső, Gerő László (1957): A sárospataki Rákóczi-vár. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest.
- Dezső Lajos (1999, ford.): Comenius: A könyvekről, az értelmi képzés eme főszközeiről. In: *Művelődésünk múltjából: Comenius, I. Rákóczi György és más tanulmányok*. Magyar Comenius Társaság, Sárospatak. (Bibliotheca Comeniana VIII.). 19-26.
- Dienes Dénes, Ugrai János (2013): *A Sárospataki Református Kollégium története*. Hernád, Sárospatak.
- Erdélyi könyvesházak II.* Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyenyed, Szászváros, Székelyudvarhely. Scriptum Kft., Szeged, 1991. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 16/2.)
- Gömöri György (2005): *Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526-1789*. ELTE Levéltára, Budapest. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 14.)
- Hapák József, Monok István (2006): *A bibliás Rákócziak*. Kossuth, Budapest.
- Harsányi István (1928): A legrégebb, helyi jelzettel is ellátott hazai könyvtári katalógusok (XVII-XVIII.század.). *Magyar Könyvszemle: Új folyam*, [35]. 1. sz. 77-85.
- Harsányi István: A Rákóczi-könyvtár és katalógusa: első közlemény. *Magyar Könyvszemle*, 21. évf. 1. sz. p. 17-28.
- Herepei János (1971): Eszéki T. István. In: Keserű Bálint (szerk.): *Adattár a XVII. század szellemi mozgalmainak történetéhez III.* Szegedi József Attila Tudományegyetem, Budapest-Szeged. 56-64.

- Hörcsik Richárd (1998): *A Sárospataki Református Kollégium diákjai 1617-1777*. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Sárospatak.
- Lugossy József (1847): Nagybányai, másképp Aranyosmeggyesi egyházvidék személyzete a XVII. században. *Protestáns egyház és iskolai lap*, 6. 8. sz. 186-191.
- Monok István (1996): *A Rákóczi-család könyvtárai 1588-1660*. Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Művelődéstudományi Intézete, Szeged.
- Mrozek Béla (2004). Eszéki István. In: *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon: középkor és kora újkor*. II. Budapest: Balassi. 432.
- Partiumi könyvesházak 1623-1730*. Sárospatak, Debrecen, Szatmár, Nagybánya, Zilah. MTA Könyvtára, Budapest-Szeged, 1988. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 14.)
- Rijksuniversiteit te Utrecht (1886): *Album studiosorum Academiae rheno-traiectinae MDCXXXVI-MDCCCLXXXVI*. J. L. Beijers et J. van Boekhoven, [Utrecht].
- Szabó Miklós, Tonk Sándor (1992): *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521-1700*. József Attila Tudományegyetem, Szeged. (Fontes Rerum Scholasticarum, IV.)
- Szentimrei Mihály (1981): A Kollégium tudományos gyűjteményei. In: *A Sárospataki Református Kollégium. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest. 275-299.
- Szentimrei Mihályné (2007): A Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárának rövid története. In: *Translatio Librorum: Tanulmányok az Oroszországból Sárospatakra visszaszolgáltatót könyvek kapcsán*. OSZK, Budapest. 17-22.
- Szögi László (2011): *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1526-1700*. ELTE Levéltára, Budapest. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 17.)

Kézirattári és levéltári források

- Bizonyítvány kolozsvári hatósági személyektől arról, hogy Eszéki István deési ref. lelkész a pataki iskolának könyveinek 1/3-át és 100 aranyat hagyott. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Levéltár., A.III/530/9.
- Catalogus Librorum a Venerabili Viro Domino Stephano Eszéki Ill(ust)ri Scholae S(áros) Patakinae Legator(um) et Die 3 Sept(embris) 1720. ex Transylvania adductorum. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Kézirattár, Kt. 1146/1: 23-29.

Catalogus Libror(um) Illust(ris) Coll(egii) S(áros) P(atachiensis) a
Claris(simo) D. Steph(ano) Simándi legatorum hac serie inventatus
24 Junii A(nn)o 1711. per Franciscum Janto. Sárospataki Református
Kollégium Tudományos Gyűjteményei Kézirattár, Kt. 1113/2: 49-57.

Levél a pataki iskolai közönségtől a gyulafehérvári professzorokhoz,
Teleki Józsefhez és Lázár Györgyhöz arról, hogy az Eszéki István
pataki iskolára tett hagyományához a gyulafehérvári iskolának semmi
joga nincs. Sárospataki Református Kollégium Tudományos
Gyűjteményei Levéltár, A.III/533/12.

Nomina ac Ordo Librorum et Instructionum Quae In Bibliotheca
Ill(ustrissimi) Coll(egii) S(áros) Patak(iensis) novo ordine disposita.
H(umanissimus) D(ominus) Johan(nes) Petrahai reassignavit Anno
1738. 1. Kalend(ae) Febr(uarii) praesentibus Stephano Banyai p(ro)
t(empore) b(ibliothecaro) ac inventantibus H(umillimis) D(ominis)
Step(hano) Lebo, Joh(anne) Sz(ent) Peteri, Geor(gio) Tallyai equibus.
Libri partim incuria, partim fraude sunt amissi tempore
inventa(ti)onis per praefatos notati ad finem describentur et
consignabuntur. Sárospataki Református Kollégium Tudományos
Gyűjteményei Kézirattár, Kt. 1146/2.

Series Librorum in Bibliotheca I(llu)stris) Colleg(ii) Ref(ormatae) S(áros)
Patak Anno 1760. Sárospataki Református Kollégium Tudományos
Gyűjteményei Kézirattár, Kt. 1145.

Series Librorum in Bibliotheca Ill(ustris) Coll(egii) R(eformatae) Sáros-
Patak(ini) contentorum secundum ordinem alphabeti hoc modo
digesta per Step(eph)anum Szerentsi p(ro) t(empore) Ordinarium
Bibliothecarium A(nn)o 1728. D(ie) 19. Xbr(is). Sárospataki
Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Kézirattár, Kt.
1113/9.